

Педагогічні засади формування в учнів ПТНЗ оптимістичних якостей

Нинішні умови професійного самовизначення вимагають від молоді не тільки відмінного оволодіння професією, а, передусім, сформованості нових суб'єктивних якостей, серед яких найважливішими є інтегрованість і цілісність особистості, ерудованість і здатність до швидкої орієнтації в соціальній ситуації, готовність до переорієнтації і перенавчання, оновлення знань, умінь і навичок, самостійність і відповідальність за свій вибір, уміння "переконструювати" в структурі своєї особистості окремі елементи адекватно цілям, завданням і умовам ситуації, активність, впевненість у власних силах, оптимізм.

Саме від цих якостей суттєво залежить майбутнє життя молоді: її включення в професійну діяльність, в громадську діяльність, самореалізацію, досягненню успіху тощо.

Проте, як свідчить аналіз багатьох наукових джерел, саме цих визначальних якостей, на думку багатьох науковців, не вистачає у молоді.

Чому? Бо розвитком цих якостей людини займаються, в основному, її батьки та вихователі – і то тільки в ранньому віці, причому роблять це досить часто не правильно (феномен формування «навченої безпорадності»). Вони називають цей процес вихованням – хоча ні по своїй формі, ні по змісту він не спроможне досягти тих цілей, котрі перед ним ставлять.

В сучасних освітніх інститутах слово «виховання» застосовується дуже рідко. Такий стан з вихованням суттєво ускладнює здатність випускника ПТНЗ будувати свої життя та нашу Державу.

Так, більшість випускників шкіл, які поступають до ПТНЗ не впевнені у власних силах і не розуміють того, що в ринкових умовах особливо цінним є оптимізм, впевненість у власних силах, професіоналізм.

Тільки 13% першокурсників ПТНЗ демонструють достатній рівень соціальної зрілості, більшість з них відчують невпевненість в собі, відчуття неповного контролю за ситуацією.

Приведені вище результати аналізу наукових джерел (4, 5, 6, 7, 8, 10) щодо наявності в молоді, учнів ПТНЗ впевненості у власних силах, оптимізму, інтернальності, адекватної поведінки для ефективного професійного визначення також підтвержуються матеріалами соціологічного дослідження, яке було проведено в 2009 року серед учнів ПТНЗ різних регіонів України (750 учнів).

Результати анкетування приведені нижче.

Анкета «Характеристика відношення учнів ПТНЗ до успіху, невдач, проблем, своїх можливостей, майбутнього, життя» .

№ п/п	Питання	Відповіді		
		Гак	Ні	Важко відповісти
1	Чи хочеться Вам під час навчання уникнути невдачі	88	8	4
2	Чи вірите Ви, що вам вдасться реалізувати свої життєві плани	58	15	27

3	Чи вірите Ви у краще майбутнє	46	21	33
4	Чи перевищують вимоги, які ставить перед Вами життя, Ваші можливості	45	23	32
5	Чи залежить від Вас Ваш настрій	59	37	4
6	Чи часто Ви сумніваєтесь у своїх можливостях	45	48	7
7	Чи вважаєте Ви, що життя несправедливе	63	30	7
8	Чи вважаєте Ви, що думки впливають на Ваше життя	52	38	10
9	Чи вважаєте Ви що успіх залежить від збігу обставин	47	46	7
10	Чи нервуєте Ви, якщо виникають труднощі в житті	65	28	7
11	Чи часто ви відчуваєте тривогу, що може статися щось неприємне	59	33	8
12	Чи часто в ваших невдачах винуваті інші люди	45	42	13
13	Чи часто ви жалієтеся на те, що інші живуть краще за Вас	31	49	10

Аналіз отриманих результатів свідчить про негативну ситуацію в цьому питанні:

- невпевненість учнів в собі, в майбутньому, песимізм (див. пункти 1, 2,3, 4; 6, 7, 11);
- екстернальність (5, 9, 12);
- нейротизм (неадекватне відношення до життя, подій (8, 10, 12, 13);
- пасивна життєва позиція (3, 7, 9,).

Для подолання цієї негативної ситуації, що суттєво погіршує професійну орієнтацію учнівської молоді ПТНЗ, потрібно в процесі навчання учнів формувати в них активну життєву позицію, впевненість у власних силах, оптимізм, здатність до самореалізації в різних видах професійної діяльності в умовах ринкової економіки, яка вимагає не лише опанування на високому рівні професійним навичками, але й готовності до конкуренції та зміни професії. На наш погляд виконанню цього завдання буде сприяти використання викладачами ПТНЗ педагогіки успіху, що підтверджується матеріалами (1, 2, 3, 9).

А для її практичного застосування нижче розглянемо стратегії та прийоми (педагогічні засади), які можуть використовуватися педагогами в навчальному процесі ПТНЗ. Для цього скористуємося матеріалами, що представлені в (1, 2).

Стратегія: робіть помилки нормальним і потрібним явищем. Страх зробити помилку дуже знижує індивідуальний рівень «Я можу». Коли цей страх зникає, у учня відбувається прорив свідомості і він починає відчувати набагато більші можливості. Ось прийоми (тактики) для досягнення цієї мети.

Розповідайте про помилки. Розповідайте про конкретні помилки і їхні причини. Молоді люди схильні сумувати з приводу своїх помилок і не бачити помилок інших людей. Звідси впевненість, що всі навколо кращі, здібніші, гарніші, ніж вони. Викладач може змінити цю установку, якщо скаже, що кожний може робити помилки, немає людей, що не помиляються, справа не в тому, щоб зовсім не допускати помилок, а в тому, щоб робити з них правильні висновки і не повторювати їх у майбутньому.

Ведіть розмови про помилки як про важливу і природну частину процесу навчання. Гра «Пароль» може спровокувати дискусію на подібну тему. Коли зазеленить дзвоник з занять, встаньте в дверях і оголошіть, що пароль, по

якому Ви будете випускати з аудиторії – одна помилка на сьогоднішньому уроці. Прийняти таку гру учням не просто. Про помилки говорити самим, та ще й перед групою – для багатьох це все рівно, що демонструвати плями на одязі чи обличчі. Тому дуже важливо, щоб і сам викладач брав участь у цій грі, показуючи, що помилки — нормальна частина життя кожної людини, що важливо не стільки уникати помилок, скільки “не наступати двічі на одні і ті ж граблі”.

Показуйте цінність помилки як спроби. Мусимо визнати, що більше помилок роблять люди активні, а не пасивні, тому активність варто завжди схвалювати. Ось чому важливо винагороджувати помилки зауваженнями, зробленими з ентузіазмом і позитивним пафосом, мотивуючи таким чином продовження праці. Наприклад: “Помилка вже зроблена. То й що? Тепер подивимось, чому можна на ній повчитися”, або “Ця помилка – не таке вже велике лихо. Якщо Ви врешті-решт зовсім не будете робити помилок, я втрачу свою роботу!”

Відомо, що великі промислові компанії деяких зарубіжних країн винагороджують спеціальними призами своїх співробітників за творчі ідеї, навіть якщо вони виявилася хибними. Ці призи підтримують нестандартне мислення, експериментування, що часто призводить до успішних змін на виробництві. Чому б і в навчальній праці не скористатися таким ефективним засобом?

Мінімізуйте наслідки від зроблених помилок. Позиція “червоного олівця”, на жаль, типова для викладача. Роки педагогічної практики, протягом яких викладач виправляє помилки в учнівських зошитах, призводять до того, що виявлення і підкреслення помилок стає звичкою. Викладач указує на найменші помилки просто автоматично. Якщо Ви хочете підвищити самоповагу учнів, допомогти їм подолати страх невдачі, відмовтесь від цієї недоброї звички. Взагалі не використовуйте червоний колір і не повертайте учням покреслені зошити.

Це не означає, що ми не радимо взагалі конструктивно критикувати чи виправляти помилки. Ми лише за те, щоб виправлення помилок не перетворювалось в самоціль і не формувало б в учнів навчену безпорадність.

Стратегія: формуйте в учня віру в успіх. Учні мають вірити, що успіх завжди можливий. Допоможіть їм побудувати таку впевненість за допомогою наступних прийомів, в основі яких є позитивний зворотний зв'язок та безмежна віра в учнів.

"Усі діти талановиті" (з досвіду В.Ф. Шаталова). Шаталов упевнений, що всі діти талановиті. Всі вони без винятку здатні опанувати навчальну програму. Вчитель повинен тільки допомогти учню усвідомити себе особистістю, розбудити в ньому потребу в пізнанні себе, життя, світу, виховати в ньому почуття людської гідності – усвідомлення відповідальності за свої вчинки перед собою, товаришами, школою, суспільством.

Головний принцип при цьому – зняти почуття страху з душі учня, зробити його розкутим, вільним, уселити впевненість у свої сили. Усі учні можуть учитися успішно, однак учитель повинен мати велике терпіння.

В.Ф. Шаталов дбає за дбайливе, гуманне відношення до особистості, що формується, виявляючи особливу турботу про тих учнів, кому по тим чи іншим причинам важко учитися.

А зазвичай? Орієнтуються на декількох учнів, а інші хоч згинь - ніхто не зрадіє тому, що вони знають, прагнуть знати.

"Відкрита перспектива" (з досвіду В.Ф. Шаталова). Сприятливий мікроклімат виникає в умовах відсутності двійок, принципу відкритих перспектив, тихих і магнітофонних опитувань для учнів, чітких критеріїв оцінки знань, відкритих аркушів контролера й інших прийомів. У тому числі використовуються і такі нюанси гуманної педагогіки: якщо викладач хоче залишити на додаткові заняття декількох учнів з класу, він називає прізвища тих, хто може бути вільним.

У класі треба створити доброзичливу обстановку, не кривдити учнів самому і не дозволяти цього учням.

"Ти можеш!" – повинен нагадати викладач учню. "Він може" - повинен розуміти колектив учнів. "Я можу" – повинен повірити в себе учень.

Шаталов: "Кожен учень талановитий. Треба уважно шукати іскри його таланту і не дати їм згаснути".

Кожен, навіть самий відстаючий учень хотів би вибитися в люди, одержувати гарні оцінки, так не завжди може. Він робить ривок, вивчає завдання, а викладач не запитав - і порив зник, бажання відпало. А тут на уроках Шаталова, діє **принцип відкритих перспектив**: будь-який учень, навіть самий слабкий може сьогодні спробувати вивчити тільки один сьогоднішній урок, добре написати конспект і відразу одержати свою першу п'ятірку, а там другу, а там третю ... Спочатку ці п'ятірки майже нічого не значать (крім того, що учень намагається, але хіба цього мало?); однак поступово приходить і дійсне знання, а разом з ним і інтерес до предмету. Починаючи з будь-якого дня, кожний може вчитися добре, і це зразу позначиться на оцінках, зараз же буде відзначено викладачем, скільки б у нього не було учнів.

Наголошуйте на будь-яких поліпшеннях. Як правило, викладач чекає, коли складна задача буде вирішена учнем безпомилково, тоді він і похвалить його. Тому чекати доводиться довго. А чому б замість цього не приділити більше уваги не **результату**, а **процесу** рішення, чому б не помічати і відповідним чином не відмічати кожен маленький, але успішний, крок на шляху до вирішення задачі?

Але ж існує аксіома "Усе, що робиться сьогодні, робиться для кращого майбутнього". Ми не можемо цього заперечувати, але пропонуємо пам'ятати про глибинну сутність людської психіки: чим ближче перспектива, тим сильніша її стимулююча дія і навпаки.

Педагог-новатор В.Ф. Шаталов стверджує: "Для учня музичної школи можливість завтра взяти участь у святковому концерті, на якому будуть присутніми його батьки і друзі, незрівнянно більш потужний стимул, ніж перспектива колись, через багато років грати в оркестрі Великого театру в Москві".

Це висловлювання можна так перефразувати: для учня перспектива одержати від авторитетного викладача визнання і оцінку певних досягнень сьогодні може бути незрівнянно більш потужним стимулом, ніж колись там, через кілька років поступити у вищий навчальний заклад.

До речі, декому з нас важко позбавитись шкідливих звичок (паління, вживання алкогольних напоїв тощо) головним чином саме тому, що сувора кара за них приходить через багато років, а “позитивні” емоції (“стимули”) – негайно (після першої “затяжки”, першої чарки і т. ін.).

Повідомляйте про будь-які внески. Учні зі страхами невдач можуть взагалі відмовлятися щось писати, тому що будь-які помилки можуть бути виставлені на загальний огляд і осуд. Але в усних відповідях і групових дискусіях такі учні можуть бути досить активними. Акцентуйте увагу на цінність їхньої активності. Вони задовольняють потребу вносити свій власний внесок у колективну роботу, як можуть. А це, як ми пам'ятаємо, одна з важливих умов успішного навчання.

Розкривайте сильні сторони учнів. Кожний учень має певні здібності, часом досить приховані. Ледь помітивши щось цінне в учневі, прямо скажіть йому про це чи напишіть у його зошиті. Учні хочуть і готові чути про свої сильні сторони часто і докладно. Це, між іншим, постійний “голод” кожної людини.

Нерідко викладачі побоюються, що “запаморочать голови” учням, якщо будуть часто говорити щось гарне про них. Даремно! Якщо ми не будемо говорити про те, що у учня добре виходить, то звідки візьметься у нього почуття спроможності? Можливість розпізнавати і говорити про сильні сторони учня – могутнє знаряддя в руках викладача для стимулювання його навчальної праці і самоповаги.

Демонструйте віру у учнів. Віра педагога у своїх учнів виявляється в його очікуваннях. Невисокі очікування свідчать про зневіру, високі — про впевненість у силах учня, якщо звичайно вони реалістичні. Коли Ви щиро демонструєте віру в здібності своїх учнів, то даєте їм більше сили, ніж будь-які оцінки. Коментарі на кшталт: “Ви з тих, що можуть це здолати” або “З Вашими здібностями це можна виконати краще”. Ніколи не говоріть: “Для Вас і це – непоганий результат”, навіть, якщо це правда.

«Емоційне поглажування» – констатація будь-якого, навіть незначного факту успіху, навіювання учню віри в себе, відкритість викладача для довіри і співчуття.

«Авансування» - репетиція майбутньої дії, що створює психологічну настанову на успіх. Можна заздалегідь оголосити питання семінару, назвати прізвища учнів, яких передбачається опитати, дати пробну контрольну роботу і інше.

«Даю шанс». Шанс, про який мова йде - це заздалегідь підготовлена педагогом ситуація, за якої учень одержує можливість зненацька для себе розкрити свої можливості.

«Сповідь». Рекомендується застосовувати в тих випадках, коли є надія, що відверте звертання вчителя до кращих почуттів учнів одержить

розуміння, породить відповідний відгук. Як його застосувати - справа досвіду і техніки. Тут треба все прорахувати, прогнозувати можливі реакції.

«Загальна радість». Це емоційний відгук оточення на успіх члена свого колективу. Важливо, щоб у досягненнях кожного учня навколишні бачили результати своєї праці, а сам він розумів, що його радість - це радість підтримки, стану «свій серед своїх». Зрештою, у тому, як реагує учнівський колектив на успіхи чи невдачі своїх членів, особливо помітно виявляється його моральна сутність.

На практиці цей прийом реалізується за допомогою окремих учнів, що «ведуть» за собою невстигаючих.

«Еврика». Суть прийому полягає в тому, щоб створити умови, за яких учень, виконуючи навчальне завдання, зненацька для себе дійде висновку, що розкриває невідомі для себе раніше можливості. Завдання викладача - помітити це глибоко особисте відкриття, усіяко підтримати учня, поставити нові завдання і надихнути на їх розв'язання. Допомога викладача при створенні ситуації відкриття має бути як можна більш непомітною.

«Лінія обрїю». Перший успіх учня відразу ж підхоплюється викладачем, пропонуються нові способи розбудити думку учня, вивести його на обрїю самостійного мислення, причому лінію цього обрїю він сам постійно відсуває.

Визначайте труднощі Ваших завдань. Учні з поведженням, спрямованим на уникнення невдач, сприймають будь-яку нову задачу, як важку. Визначайте, що вони мають рацію, і ніколи не називайте свої завдання легкими. Що може подумати про себе учень, котрий не може виконати Ваше “легке” завдання? Краще сказати “Майте на увазі, це досить важке завдання, але Ви вже підготовлені до його успішного виконання”. Якщо таке завдання успішно виконується, самоповага учнів зростає, якщо ж не виконується, є можливість “сховати лице”: завдання було важке.

Обмежуйте час на виконання завдання. Учні з низьким рівнем «Я можу» легше переносять ситуацію нерозв'язання задачі, якщо час на її вирішення несподівано обмежується. Коли Ви бачите, що учень втрачає надію, говоріть “стоп”, “кінець роботи”. Цим Ви врятуєте його від невдачі. Він не вирішив задачу не тому, що нездатний, а тому, що “час закінчився”. Досвідчені вчителі часто застосовують цей мудрий прийом.

Стратегія: концентруйте увагу учнів на минулих успіхах

Викладачі часто акцентують увагу на тому, що учень робить неправильно. Вони щиро сподіваються таким чином змусити їх у майбутньому робити це краще. Проте потрібно діяти навпаки. Єдиний безпечний шлях, що мотивує людей до досягнень — це підкреслювання всього того, що вони роблять правильно.

Успіх народжує успіх, тому викладач повинен підкреслювати минулі досягнення, щоб сприяти новим успіхам.

Аналіз минулого успіху. Успіх визначається п'ятьма факторами:

- вірою у власні здібності;
- числом спроб;

допомогою інших;
складністю задачі;
удачею.

Учні можуть контролювати лише два з них: віру у свої здібності і число спроб. Вони не можуть знати, скільки допомоги їм знадобиться від інших, чи важка буде задача і чи поталанить їм.

Ми повинні допомогти їм зрозуміти, що два перші фактори — найголовніші складові успіху. Запитайте учня: “Ти знаєш, чому тобі вдалось впоратися з задачею? Якщо відповідь буде: “Мені допомогли”, продовжить розмову: «Це так, але ти і сам добре попрацював”. Якщо відповідь буде: “Задача була легкою”, можна сказати: “Так, але це твої здібності і ретельність зробили її легкою”. Якщо ж учень каже: “Просто поталанило”, додайте: “Таланить завжди тому, хто добре працює”. Аналізуючи минулі успіхи учнів, Ви не тільки допоможете повірити їм у свої сили, але і підтримаєте їхні спроби домогтися нових успіхів у навчанні.

Повторюйте та закріплюйте успіхи. Якщо просування до нових навчальних задач загальмувалося, не поспішайте, поверніться до успішних завдань і повторіть вчорашні досягнення. Це дуже важливий прийом. Пригадайте знайому картину: учні з ентузіазмом демонструють вивчене знову і знову, але виражають невдоволення і гірко ремствують на сьогоднішню роботу. Повторюючи вчорашню роботу, вони використовують вже відшліфовані знання і уміння, тому роблять менше помилок і переживають приємне почуття успішності навчання.

Стратегія: робіть процес навчання відчутним

Однією з причин зневіри декого з учнів у своїх здібностях є те, що вони не відчувають прогресу у навчанні. Оцінки результатів поточного контролю не завжди дають необхідні відчуття. Якщо невисока оцінка повторюється кілька разів, то це вже досить переконливий показник відсутності прогресу в навчанні і, отже, відповідний сигнал для пошуку можливості покращення оцінки результатів поточного контролю. Подбати про таке покращення бажано не тільки учню, а й вчителю. У такому випадку суб'єктивність оцінки і навіть свідоме її завищення можуть бути оправданими.

Альбоми досягнень. Можна порадити учням ведення альбомів досягнень, в яких експонуються успіхи в навчанні і самостійній творчості. Туди можуть бути занесені найбільш вдало вирішені задачі, особисті враження від прочитаних книг, кращі твори і обов'язково похвальні записи вчителя або класного керівника.

Зауважимо, що альбоми досягнень індивідуальні, їх ні в якому разі не можна порівнювати з іншими.

Розповіді про вчора, сьогодні і завтра. Разом з іншими прийомами стимулювання навчальної праці корисним є і такий: коротка розповідь “про вчора, сьогодні і завтра”. Наприклад, можна сказати учню: “Пам'ятаєш, коли ти не міг перекласти на англійську жодного речення? А сьогодні, подивись, які у тебе досягнення! А що може бути завтра?”

Розмова такого змісту повинна бути конкретною, тоді вона добре сприятиме підвищенню впевненості і самоповаги. Невдачі не здаються такими нищівними і непоправними, коли ми часто говоримо про відчутні досягнення у навчанні, а пророкування майбутніх досягнень – чудова мотивація для спроб вирішувати більш складні завдання.

Стратегія: визнання досягнень

Є учні, що вже досягли визначених успіхів – благополучні, успішні учні. І є учні, що намагаються і хочуть поліпшити свої результати. Їх потрібно розрізняти, тому що підтримки потребують насамперед другі. Ось кілька ефективних прийомів визнання досягнень.

“Оплески”. “Оплески” в даному випадку не означають, що ми повинні ляскати в долоні. Це похвала, висловлена з очевидним ентузіазмом. Ми можемо “аплодувати” досягненням як навчальним, так і деяким іншим, що мають певне відношення до учня. “Оплески” повинні бути без порівнянь з іншими, без очікувань на майбутнє.

Кращий спосіб влаштувати оплески – просто описати ситуацію і місце в ній учня за принципом “тут і зараз”. Наприклад: “Ти чудово виконав це завдання!” або “Вітаю! Твоя доповідь така ж вишукана, як і твої малюнки!”

Висловлюйте свої “оплески” кожний раз, коли побачите або відчуєте гарне поведження чи сильні сторони учня, особливо в ситуаціях об’єктивно важких для нього.

Винагородити. Усі види винагород, що засвідчують добре поведження їхніх власників, гарні. Чим більше досягнень ми знайдемо і відзначимо, тим більше позитивного буде в атмосфері Вашої навчальної групи. Пам’ятайте, однак, визнавати потрібно зростання намагань і ретельність, а не кращі результати.

Виставки. Досягнення учнів — твори, доповіді - можна поміщати на дошку або на стенд у класі. Можна також періодично запрошувати до цієї виставки учнів з інших учнівських колективів.

Позитивна ізоляція. Позитивна ізоляція дуже корисна для невпевнених учнів. Виберіть час наприкінці уроку, поговоріть один на один з учнем про його успіх. Ви можете також вибрати кілька хвилин під час перерви або після занять. Це повинна бути коротка розмова. Учні мають потребу у викладацькій увазі. Ще один варіант — окремий почесний стілець для успішного учня на сьогоднішньому уроці.

Самовизнання. Зазвичай учні очікують, що їхні успіхи визнає викладач, замість того, щоб самим подивитися на себе з боку і прийняти власне рішення щодо своїх досягнень. Цьому їх потрібно спеціально навчати! Попросіть кожного учня встановити, яке його особисте досягнення варте того, щоб бути схваленим, визнаним. Спочатку таке прохання може здаватися нездійсненним для багатьох, особливо тих, що побоюються невдачі. Але згодом вони не тільки освоюють цю процедуру, а й навчаються радіти тому, що самі можуть говорити про свої досягнення.

Виберіть техніку підтримки, щоб допомогти учням відчутти свою інтелектуальну спроможність, повірити у власні сили та сформуватися активною, оптимістичною особистістю.

Число технік підтримки для підвищення самоповаги не обмежується наведеними вище. Вибирайте стільки, скільки потрібно для конкретного учня. Почніть з вибору технік, спеціально спрямованих на формування почуття впевненості. Вони особливо потрібні учням, що страшаються невдач, відмовляються навіть від спроб що-небудь робити, мають потребу в особливих способах, що підвищують їхній рівень “Я можу”.

Безумовно для формування в учнів ПТНЗ оптимістичних якостей власний оптимізм викладача відіграє велику роль.

Викладач-оптиміст як повітря потрібен учням, бо віра викладача в них стає важливим джерелом віри в себе, підвищує самооцінку, надихає на серйозне відношення до навчання, на самовиховання. Залежно від того, яка настанова викладача – позитивна чи негативна, відбуваються адекватні зміни в поведінці учнів. Позитивне, доброзичливе ставлення до слухачів призводить до того, що вони починають краще вчитися, поводитися, ставитися до викладача. І навпаки, негативна настанова відносно певних слухачів змушує педагога з підвищеною вимогливістю, недовірою, підозрою ставитись до них. Останні, відчуваючи таке ставлення до себе, починають, в свою чергу, недоброзичливо ставитись до викладача. В результаті цього погіршується успішність учнів, виникають конфлікти. Всього цього можна було б уникнути, якщо б викладач з повагою, довірою ставився до слухачів (змінивши негативну постанову на позитивну) та створював такі комфортні умови для всіх, коли в людині „бачать переваг в 10-100 разів більше, ніж недоліків”. Звичайно, тільки в таких умовах учень може творчо працювати та самоутверджуватися.

В цілому, використання елементів, прийомів педагогіки оптимізму викладачами, вихователями ПТНЗ допоможе учням повірити у власні сили, оптимістично відноситися до свого майбутнього, сформувати активну життєву позицію.

Література

1. Калошин В.Ф., Гоменюк Д.В., Сушенцева Л.Л. Педагогічні засади розвитку творчості учнів навчальних закладів професійно-технічної освіти: Методичний посібник. – К.: Київська Русь, 2008. – 86 с.
2. Калошин В.Ф. Гоменюк Д.В., Сушенцева Л.Л. . Методика Шаталова В.Ф.: сутність, здобутки, перспективи - К.: Київська Русь, 2008, - 44 с.
3. Романовський О.Г. Філософія досягнення успіху. Психологічний аспект. – Х.: НТУ «ХПІ», 2007. – 592 с.
4. Середа І.В. Особистісно-професійне самовиховання студентів: фактори активізації. //Теорія і практика управління соціальними системами. – 2008. - №4. – С.58-63.
5. Федосова Н.А. Адаптація учасників професійного освіти /Образовательные технологии. №2, 2008. С35-36.
6. Лукьяненко С.И. Профессиональная ориентация молодежи за рубежом //Инновации в образовании. – 2003. - №3. С,96-101.

7. Массанов А.В. Психологічні бар'єри молоді при виборі професії //Наука і освіта. – 2002. - №1. С.25-27.
8. П. Білоус Проблема професійної орієнтації в сучасних умовах. //Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2005. - №3. С.175-185.
9. Сазоненко Г.С. Педагогіка успіху (досвід становлення акмеологічної моделі ліцею) – К.: Гнозис, 2004. – 684 с.
10. Єрмаков І.Г., Пузіков Д.О. Проектні обриси становлення життєстійкої і життєздатної особистості: Практико зорієнтований посібник - Запоріжжя: Хортицький навчально-реалітаційний багатопрофільний центр, 2006. – 152 с.